

تبیین مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران

حسین دهقان^۱

علیرضا سعادت‌راد^۲

پذیرش مقاله: ۹۵/۰۸/۱۶

دریافت مقاله: ۹۵/۰۵/۰۷

چکیده

در فضای جدید و متحول نظام قدرت جهانی و توزیع فضایی و منطقه‌ای آن، چنان‌که جمهوری اسلامی ایران با موقعیتی منحصربه‌فرد سبب تأثیرگذاری در روند تحولات جهانی و منطقه‌ای گردیده است. کارکردهای مناطق پیرامونی نیز می‌تواند این مسائل را در داخل و خارج از ج.ا. ایران تحت تأثیر قرار دهد. در چنین وضعیتی سیاست‌گذاری‌های کلان دفاعی-امنیتی، برای پاسخ به تهدیدات و مفهوم‌بندی آنها با چالش‌هایی در سطوح نظری و علمی که در محیط پیچیده امنیتی جهانی متصور می‌باشد مواجه است. در این پژوهش به منظور «تبیین مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران» از روش توصیفی-تحلیلی و بصورت کاربردی استفاده گردیده است. روش نمونه‌گیری هدفمند و حجم نمونه تحقیق به صورت تمام شمار، ۶۰ نفر می‌باشد. جهت گردآوری اطلاعات با روش کتابخانه‌ای از ابزار فیش‌برداری و در روش میدانی از پرسشنامه و برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده گردیده است. در این تحقیق ضمن استفاده از نرم‌افزارهای excel، spss و pls، از آزمون مقایسه میانگین و آزمون تحلیل عاملی برای رتبه‌بندی چالش‌ها و شاخص‌های مربوطه استفاده شده است. نتایج حاصله از این تحقیق حکایت از آن دارد که مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: «ظهور بازیگران جدید، جایگزین شدن ائتلاف‌های معطف به‌جای اتحاد، تغییر مفاهیم راهبردی، جهانی‌شدن، گروه‌های فشار، روندهای بروکراتیک، تغییرات سیاسی، تأمین منابع و طراحی نامناسب» که می‌توان آنها را در قالب دو گروه چالش‌های «محیط بین‌الملل» و چالش‌های «محیط ملی» تقسیم‌بندی نمود.

واژگان کلیدی: سیاست دفاعی، محیط امنیتی، چالش‌ها، رویکرد پیشگیرانه

۱- دانشیار مدیریت استراتژیک دانشگاه صنعتی مالک اشتر.

۲- دانش آموخته دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی، نویسنده مسئول -
alirezasaadat381@gmail.com

مقدمه

چهره جدید تهدیدات نیازمند سیاست‌هایی است که به‌طور مرتب قابلیت انطباق با شرایط جدید را داشته باشد. اتخاذ سیاست دفاعی چندگانه و قابلیت‌محور جهت مقابله با تهدیدات چندوجهی، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. (Terrivv,1999:115-134)

مهم‌ترین هدف سیاست‌گذاری دفاعی کشورها دفع تهدید علیه تمامیت ارضی، حاکمیت و استقلال کشور است. (Yarger,2006:15)

چالش اصلی که باعث تهدید یک کشور می‌گردد، هماهنگ نبودن این سیاست‌ها با متغیرهای رو به تزاید محیطی می‌باشد. زیرا معادلات جهانی و وضعیت انتقالی در حال گذارِ نظم جهانی به شدت ساختارهای غیر منعطف و مرزهای جغرافیایی را درنوردیده و در حال حاضر مرزبندی‌های جدیدی را در گستره جهانی ایجاد نموده است.

بر این اساس تحولات بین‌المللی و ظهور و بروز رُخدادهای جدید به‌ویژه راهبرد و رفتارهای جدید آمریکا پس از حادثه یازده سپتامبر در مجموع چشم‌انداز آینده را مبهم و در نتیجه ما را با جهانی ناشناخته روبرو کرده است. نتیجتاً در چنین بستری، ساختارهای مفهومی و نظری سنتی سیاست‌گذاری دفاعی، بعلت پیچیدگی‌های خاص تدوین، تنظیم و اعمال آن، پاسخ‌گوی شرایط و چالش‌های نوین نخواهد بود. در این فضای جدید، ج.ا. ایران با موقعیتی منحصربه‌فرد که این کشور را همواره در سیر تحولات راهبردی به‌عنوان یکی از اجزای لاینفک راهبردهای جهانی قرار داده، و مناطق ژئوپلیتیکی فعالی با کارکردهای گسترده و متعدد، این کشور را به‌صورت کانون جاذبه دیپلماسی منطقه‌ای و جهانی درآورده است به دلیل مواجه بودن با تهدیدهای گوناگون؛ جهت موفقیت در عرصه تحولات جهانی غیرقابل پیش‌بینی دنیای پیچیده امروز، ناگزیر به بهره‌گیری از فرصت‌ها جهت شناخت و مقابله با چالش‌های پیش‌رو می‌باشد. زیرا برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری دفاعی برای آینده بدون آگاهی از تحولات پیرامونی و پایش محیطی جهت جلوگیری از غافلگیری راهبردی امکان‌پذیر نخواهد بود.

نگرانی اصلی که وجود دارد، این است که توجه به چالش‌های پیش‌رو در سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران مورد غفلت واقع گردد. لذا با توجه به لزوم تبیین مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران جهت انسجام‌بخشی به

برنامه‌های دفاعی کشور؛ مسئله اصلی پژوهش حاضر فقدان تبیینی روشن از چالش‌های پیش‌روی سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران در شرایط جدید جهانی است.

بنابراین با انجام این تحقیق زمینه‌آگرایی و خلأهای موجود در سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران مرتفع و موجبات افزایش ضریب اطمینان‌بخشی در حوزه دفاع، فراهم می‌گردد.

هدف اصلی این پژوهش تبیین مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

سؤال اصلی تحقیق عبارتند از؛ مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران کدامند؟

و سئوالات فرعی تحقیق عبارتند از:

- مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران در محیط بین‌الملل کدامند؟
- مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران در محیط ملی کدامند؟

ضمناً با توجه به هدف تحقیق، در این پژوهش محقق از تدوین فرضیه و محدود نمودن تحقیق در حیطه آن، خودداری نموده و در ادامه، روند تحقیق به صورت مسئله محور و بر اساس سؤال‌ها و اهداف پژوهش دنبال شده است. در این تحقیق چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران به عنوان متغیر مستقل و سیاست‌گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران نیز به عنوان متغیر وابسته مد نظر قرار گرفته است.

مبانی نظری

مفاهیم و اصلاحات:

سیاست

در جامعه‌شناسی سیاسی، واژه سیاست با دو تعبیر «علم و دولت» به مفهوم اداری کشور و رهبری دولت در امور داخلی و خارجی و «علم قدرت» برای بحث در مورد منشأ قدرت و چگونگی کسب و اعمال آن، بکار گرفته شده است. (نقیب‌زاده، ۱۳۷۹: ۲۴)

سیاست‌گذاری

سیاست‌گذاری عکس‌العملی است که در قبال تقاضاهای روزافزون جامعه و نهادهای عمومی از سوی سیاست‌دانان برای حل مشکلات و نارسایی‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی نشان داده می‌شود. (اشتریان، ۱۳۸۷: ۳۰)

سیاست دفاعی - امنیتی^۱

سیاست دفاعی - امنیتی یکی از مولفه‌های سیاست کلی نظام یا کشور می‌باشد و به راه‌های کار، خط‌مشی‌ها و اقدامات کلی دولت برای حفظ امنیت ملی در برابر خطر نفوذ و سلطه دشمنان خارجی و دفع تهدیدات داخلی اطلاق می‌گردد. (چگینی، ۱۳۷۳: ۱۳۰) از آنجا که سیاست دفاعی با سایر ابعاد سیاست‌های امنیتی همسو بوده و هدف واحدی به نام امنیت ملی را دنبال می‌کنند و نیز با توجه به اثرهای سرنوشت‌ساز و برجسته‌ای که سیاست دفاعی در تأمین امنیت ملی دارد، از این‌رو برخی از کشورها به‌جای کاربرد واژه سیاست امنیت ملی، با تلفیق دو واژه دفاعی و امنیتی، عنوان سیاست‌های دفاعی و امنیتی را به کار می‌برند. (تهامی، ۱۳۸۴: ۱۹۴)

سیاست دفاعی

سیاست دفاعی، طرح‌ها، برنامه‌ها و اقدام‌های دولت برای ایجاد امنیت در برابر تهدیدهای نظامی خارجی در زمان صلح و جنگ و در مقابل شورش‌های داخلی می‌باشد. (فر بهرون‌اثر، بهار ۱۳۸۰: ۱۲) عده‌ای بر این باورند که حوزه کاربرد سیاست دفاعی، محدود به سیاست‌های نظامی غیرتهاجمی و یا حتی سیاست‌های دوران صلح است. (Huntington, 1998: 319-321) برخی معتقدند سیاست دفاعی، خط‌مشی‌های کلی (اعم از نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ...) یک دولت به‌منظور دفع تهدیدهای امنیتی است. (Larry, 2007: 347) و برخی دیگر سیاست دفاعی

را برآیندی از مؤلفه‌هایی همچون رهنامه نظامی، راهبرد نظامی، سیاست تأمین، سیاست سازمانی، سیاست پرسنلی، سیاست بودجه‌ای، سیاست خلع سلاح و واپایش (کنترل) تسلیحات، سیاست دفاع غیرنظامی و رابطه نظامیان- غیرنظامیان میدانند. (Horton, 2004: 114)

طراحی سیاست دفاعی

سیاست دفاعی هر دولت واکنشی است به تهدیدات عینی و ذهنی برخاسته از محیط امنیتی خود با توجه به اهداف، منافع، ارزش‌های اساسی و میزان قدرت دولت. سیاست دفاعی دارای دو کارکرد ویژه است، نمایش قدرت و استتار قدرت. (پوشاندن نقاط آسیب‌پذیر) این سیاست دفاعی است که تشخیص می‌دهد در چه زمان باید به نمایش قدرت و در چه زمانی به استتار آن پرداخت. سیاست دفاعی آینده‌نگر در حوزه نظامی واجد خصوصیات تهاجمی، تدافعی و بازدارنده و در سایر حوزه‌ها دارای مناسب‌ترین رویکرد و نگرش‌هاست. طراحی سیاست‌های نظامی و دفاعی با توجه به محیط پیچیده حال و آینده، یک علم و هنر بسیار ظریف و دقیق به‌شمار می‌رود. (حسنلو، ۱۳۸۸: ۱۵۴)

فرآیند سیاست‌گذاری دفاعی

مراحلی که در تدوین سیاست دفاعی پیموده می‌شود از نظر کلی با فرآیند سیاست‌گذاری دفاعی و امنیتی (سیاست‌گذاری امنیت ملی) یکسان است. تفاوتی که وجود دارد آن است که دامنه‌ی عملکرد سیاست‌گذاری دفاعی و امنیتی در سطح عالی تصمیم‌گیری‌های سیاسی، از جامعیت و گستردگی بیشتری برخوردار است و در تعیین سیاست‌های دفاعی و امنیتی خط‌مشی‌ها و تدابیر به کارگیری عناصر مختلف قدرت ملی در ابعاد سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در قالب سیاست امنیت ملی، برای دستیابی به اهداف امنیت ملی مورد بررسی و تصمیم‌گیری واقع می‌شوند، ولی سیاست دفاعی در کنار سیاست‌های خارجی و داخلی، به‌عنوان جزئی از سیاست امنیت ملی است و تنها خط‌مشی‌های کلی استفاده از قدرت نظامی را برای دستیابی به اهداف نظامی ملی مشخص می‌سازد. (Collins, 2012: 5)

الف- فرآیند سیاست‌گذاری دفاعی در سطح ملی

- تعیین منافع حیاتی کشور که در معرض تهدید دشمن قرار دارد. بدیهی است توجه به آرمان‌های ملی در تعیین منافع الزامی می‌باشد.

- تعیین اهداف سیاسی که به تشخیص سیاست‌گذاران باید با استفاده از کاربرد قدرت نظامی کشور تحقق یابد.

- تدوین سیاست دفاعی در سطح ملی.

- تعیین استراتژی نظامی در سطح ملی.

- صدور راهنمای طرح‌ریزی سیاسی، دفاعی و امنیتی

راهنمای طرح‌ریزی سیاسی- دفاعی و امنیتی، آخرین مرحله‌ی سیاست‌گذاری در سطح ملی و در واقع مبین استراتژی امنیت ملی کشور است که ماهیت شدت و دامنه‌ی تهدیدهای داخلی و خارجی را در ابعاد مختلف تشریح می‌کند. همچنین مأموریت نیروهای مسلح و اهداف کلی نظامی، مأموریت و وظایف هریک از وزارتخانه‌های ذی‌ربط، نحوه‌ی تخصیص بودجه و امکانات ملی و خط‌مشی‌های کلی امنیت را در ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مشخص می‌سازد و مبنا و چارچوبی برای تدوین استراتژی‌های مختلف در سطح ستاد کل نیروهای مسلح و وزارتخانه‌های ذی‌نفع می‌باشد. (تهامی، ۱۳۸۴: ۵۳-۵۴)

ب- محورهای کلیدی فرآیند سیاست‌گذاری دفاعی

اهم این محورها عبارتند از: اهداف ملی قابل دسترس با استفاده از نیروی نظامی، کارکردهای نیروی نظامی، دکرترین‌های نظامی، فرآیند و نحوه تصمیم‌گیری دفاعی، استراتژی نظامی (بعد کاربرد نیرو)، ترکیب نیرو، برنامه‌های دفاعی و سیاست تأمین تسلیحات، سیاست پرسنلی، سیاست سازمانی، روابط نظامی خارجی، روابط کشوری- لشکری، بودجه‌نظامی، وضعیت نیرو و برنامه دفاع غیر نظامی (بی‌نا، ۱۳۶۵: ۷۰-۶۹)

عوامل مؤثر در سیاست‌گذاری مسائل دفاعی

الف- متغیرهای اصلی

- منافع حیاتی مورد تهدید: تبیین و تعیین منافع حیاتی مورد تهدید در اولویت اول
- اهداف سیاسی- نظامی: هدف‌گذاری متناسب توانایی‌ها و محدودیت‌های ملی
- قدرت نظامی نسبی و وضعیت آمادگی رزمی نیروهای مسلح: وضعیت قدرت نظامی نسبی کشور
- کیفیات روحی و روانی و تجارب علمی و عملی دولت‌مردان: جهت اتخاذ تصمیمات دفاعی

ب- متغیرهای وابسته یا مداخله‌گر

عواملی هستند که در مسیر حرکت تکاملی فرآیند سیاست‌گذاری دفاعی قرار می‌گیرد و تغییرات متغیرهای اصلی و تصمیمات دولت‌مردان را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند.

متغیرهای مداخله‌گر در محیط بین‌المللی

(الف) ماهیت، شدت و دامنه‌ی تهدیدهای برون‌مرزی: صحنه‌ی بین‌المللی محل برخورد منافع دولت‌هاست و هر کشوری برای تأمین منافع خود تلاش می‌کند، بنابراین موفقیت در سیاست‌گذاری دفاعی بستگی به ارزیابی دقیق تهدیدها دارد.

(ب) قدرت نظامی دشمن: در تعیین سیاست دفاعی معمولاً کشورهای قوی‌تر بر کاربرد آفندی قدرت نظامی تأکید می‌ورزند و بلعکس دولت‌مردان کشور ضعیف بر کاربرد پدافندی نیروهای مسلح تأکید دارند و برای رفع اختلاف‌ها با دشمن، روش‌های دیپلماسی را انتخاب می‌کنند.

(ج) اتحادیه‌های نظامی که دشمن در آن‌ها عضویت دارد: قدرت نظامی کشورهای هم‌پیمان دشمن نیز باید در محاسبات منظور و برآورد و مبنای تصمیمات واقع شود.

(د) تحولات و بحران‌های خارجی: سیاست‌گذاری دفاعی تحت تأثیر تحولات و بحران‌های منطقه‌ای و بین‌المللی همواره در حال دگرگونی است.

(ه) حوزه‌ی امنیتی: سیاست‌های دفاعی با توجه به وسعت حوزه‌های امنیتی کشور تعیین می‌شوند، کشورهای ضعیف حوزه‌های امنیتی محدودی دارند و بلعکس.

(و) قوانین و مقررات بین‌المللی: عوامل محدودکننده‌ی دیگری که سیاست دفاعی کشورها را متأثر می‌سازد، بعنوان مثال «عدم مغایرت سیاست‌گذاری دفاعی با قوانین و مقررات بین‌المللی».

(ز) وابستگی به بیگانگان: ابعاد وابستگی بیشتر یعنی محدودیت بیشتر در سیاست‌گذاری‌های دفاعی (ح) کشورهای دوست: وجود قدرت‌های دوست و همسو در سطح بین‌المللی در شکل‌گیری سیاست دفاعی یک کشور به نحو قابل‌ملاحظه‌ای تأثیر دارد. (تهامی، ۱۳۸۴: ۹۳-۶۵)

متغیرهای مداخله‌گر در محیط ملی

(الف) موقعیت جغرافیایی، عوامل اجتماعی و فرهنگی

(۱) موقعیت جغرافیایی: در تدوین سیاست دفاعی موقعیت جغرافیایی کشور باید به دقت و در قالب سؤالاتی چند به شرح زیر مورد ارزیابی قرار گیرد:

الف- کشور در چه منطقه‌ای از جهان قرار دارد و از چه نوع موقعیتی برخوردار است؟

ب- وسعت خاک و نوع و طول مرزهای کشور در ابعاد کمی و کیفی چگونه است؟
 ج- وضع توپوگرافی زمین، شبکه‌بندی آب‌ها و نوع آب و هوای کشور چگونه هستند؟
۲) عوامل اجتماعی: شاخص‌های توسعه‌ی انسانی، شاخص‌های تعداد جمعیت، درصد جمعیت شاغل، تعداد جمعیت ماهر و متخصص، نسبت پراکندگی و تراکم جمعیت، بافت جمعیتی از نظر دینی، مذهبی، قومی، نژادی، ویژگی‌های ملی، فرهنگ ملی، روحیه ملی، اراده ملی، روابط نظامیان و غیرنظامیان و نیز جایگاه اجتماعی نظامیان، در مجموع سیاست دفاعی کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

۳) عوامل فرهنگی: تصمیم‌گیری‌های سیاسی - نظامی در هر کشوری، تحت‌الشعاع عوامل فرهنگی آن قرار دارند و حتی ارزش‌ها و باورهای شخصی سیاست‌گذاران نیز از فرهنگ ملی آن‌ها نشأت می‌گیرد.

ب) اوضاع اقتصادی و سهم بودجه‌ی دفاعی

کشورهای در حال توسعه بر عکس کشورهای صنعتی، به علت محدودیت‌های شدید اقتصادی توان شرکت در جنگ‌های گسترده و طولانی را ندارند به همین دلیل در تدوین سیاست دفاعی کشورهای یادشده، توجه به این امر ضرورت حیاتی دارد. (تهامی، ۱۳۸۴: ۹۳-۶۵)

عوامل مؤثر بر اجرای سیاست‌ها

تأمین منابع مالی یکی از موارد اجرای موفق سیاست‌هاست. همه عاملان دولتی برای انجام موفق سیاست‌ها و فعالیت‌ها به منابع مالی و پولی وابسته‌اند. (Michael and Scott, 2003: 4)
 در اجرای مطلوب و کارای سیاست، برنامه یا طرح بر مسائل زیادی تأثیر می‌گذارد از جمله دسترسی به منابع مالی، نیروی انسانی کارآمد، تجهیزات، اطلاعات و امکانات لازم، آشنایی مجریان به مفاد سیاست، نظارت بر اجرا، وضعیت محیطی، طبیعت مسائل و سازوکار اداری سازمان مجری، منابع سیاسی و اقتصادی و گروه‌های هدف. گروه‌های قدرتمندی که سیاست بر آن‌ها اثر می‌گذارد ممکن است با پشتیبانی یا مخالفت خود شرایطی را بر نحوه اجرای سیاست تحمیل کنند و خصوصیات آن را تغییر دهند. تغییر اوضاع و احوال سیاسی نیز بر اجرای سیاست مؤثر است. تعویض دولت ممکن است، بدون آنکه در خود سیاست تغییری ایجاد کند، شیوه اجرای آن را دگرگون سازد. (هاولت و رامش، ۱۳۸۰: ۲۵۱-۲۵۰)

روندهای بوروکراتیک در سیاست‌گذاری دفاعی

علاوه بر آنچه که در بالا ذکر شد عوامل دیگری نیز بر روند سیاست‌گذاری دفاعی تأثیر می‌گذارند. این عوامل طیف متنوعی از گروه‌های فشار و سازمان‌های با نفوذ را تشکیل می‌دهند که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: مجتمع‌های نظامی، صنعتی، مراکز تحقیقات دفاعی استراتژیک، محققان و صاحب‌نظران گروه‌های فشار، کشورهای خارجی، مؤسسات تحقیق و توسعه نظامی و ... برای مثال پروژه ابتکار دفاع استراتژیک یا جنگ ستارگان، اول بار توسط بنیاد هریتیج^۱ (مرکز تحقیقاتی در آمریکا) که از مراکز تحقیقاتی وابسته به جناح راست آمریکا است به ریگان ارائه شد. پس از اعلام طرح توسط ریگان، بعضی از فیزیکدانان، سیاست‌مداران لیبرال، ژنرال‌های بازنشسته و روزنامه‌نگاران با آن مخالفت کردند. در مقابل مؤسسات وابسته به صنایع نظامی، الکترونیک، هواپیمایی، فضایی و دیگر صنایع جدید از آن پشتیبانی کردند. نهایت آنکه در بودجه نظامی آمریکا در سال ۱۹۸۴ «مبلغ ۴۶۷/۹ میلیون دلار برای تسلیحات هدایت‌شونده با انرژی و مبلغ ۵۰۱/۹ میلیون دلار برای سلاحهای ضد ماهواره‌ای پیش‌بینی شد.» (بی‌نا، ۱۳۶۵: ۷۰-۶۹)

علاوه بر گروه‌های تأثیرگذار، مراجع قدرتی دیگری هم وجود دارد که هم بر این روند تأثیر گذاشته و سیاست‌گذاری دفاعی را از حالت ظاهری عمودی و سلسله‌مراتبی آن خارج می‌کند. این مراجع قدرت بوروکرات‌ها هستند. گراهام آلیس^۲ در تشخیص مهره‌هایی که در سیاست امنیت ملی آمریکا نقش بازی می‌کنند معتقد است این «بازیگران عبارتند از رؤسا و کارمندان که با این رؤسا کار می‌کنند، مشاوران، مأموران سیاسی و مأموران دائمی حکومتی در هر بخش و قسمت و بازیگران متخصص...». چنین ویژگی‌هایی در روند سیاست‌گذاری دفاعی کشورهای دارای سیستم فراگیر^۳ نیز یافت می‌شود. نظامیان روسی یا چینی ضمن آنکه موظف به اجرای دستورات و خط مشی‌های تعیین شده توسط حزب هستند به موقع از طریق ارائه تحلیل‌ها، آمارها، برآوردها و طرح‌های خود تلاش می‌کنند تا تأثیرگذاری مطلوب را بر سیاست دفاعی انجام دهند.

در کشورهای جهان سوم علاوه بر عوامل فوق (در صورت وجود) عامل منحصر به فرد دیگری بر فرآیند سیاست‌گذاری تأثیر می‌گذارد این عامل، ارائه کمک و مشاوره نظامی و فنی مستشاران بیگانه است. کشورهای کمک‌دهنده با اعزام طیف متنوعی از عوامل خود در پوشش

1 - Heritage

2 - Graham Allison

3 - Totalitarianism

مستشار، امکان دخالت و جهت‌دهی به سیاست‌های دفاعی این کشورها را پیدا می‌کنند. تاریخ بیشتر کشورهای جهان سوم به خوبی نحوه و پیامدهای چنین دخالت‌هایی که از طریق مستشاران نظامی و غیرنظامی اعمال می‌شود، را نشان می‌دهد. (همان)

مبادی و منابع سیاست‌گذاری دفاعی در اسلام

اسلام به‌عنوان کامل‌ترین دین، برنامه جامعی برای جوامع بشری در عرصه‌های گوناگون از جمله حوزه دفاع دارد؛ سیاست‌گذاری دفاعی در اسلام به دلیل اینکه بیانگر خطوط کلی و خط‌مشی‌های تعیین‌کننده است، می‌تواند در تدوین و تنظیم امور دفاعی کشور انقلابی ما که وامدار اسلام «مبانی قرآنی و سیره عملی و نظری پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و ائمه اطهار (علیهم‌السلام)» است راه‌گشا باشد. (عسگری و آقاجانی ۱۳۹۱: ۶۵-۸۲)

«قرآن» بزرگ‌ترین راهنمای عملی است که خط‌مشی‌های کلان و راهبردی را مشخص و اصول جهت‌دهنده را بیان نموده و از طرفی سیره گفتاری و رفتاری پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و ائمه اطهار (علیهم‌السلام) نیز افزون بر قرآن، منبع قابل اتکایی به شمار می‌آیند. (مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، ۱۳۹۱: ۶۶-۶۵)

ماهیت سیاست‌گذاری دفاعی اسلامی

از منظر قرآن سیاست‌گذاری دفاعی در اسلام ماهیتی «تدافعی» دارد و شالوده‌اش مبتنی بر حفظ عقیده و ایمان، عدالت، حقوق و آزادی‌های اساسی انسان، جان و مال اوست «وَلَوْ لَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ» (سوره مبارکه بقره، ۲۵۱) که در جریان فتح مکه و صلح حدیبیه آن را می‌بینیم و از طرف دیگر ماهیتی «بازدارنده» دارد، یعنی بر اساس آیه ۶۰ سوره انفال «تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ» هدف و نتیجه فراهم آوردن نیرو و سلاح را بازدارندگی قرار داده است. (همان، ۱۳۹۱: ۶۹-۶۷)

چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی

۱- تغییر مفاهیم راهبردی

در خلال دهه‌های اخیر برخی از مفاهیم راهبردی نیازمند بازتعریف شده‌اند. از جمله این مفاهیم، جنگ است. تأمل در مناقشات نظامی اخیر به‌خوبی مؤید این مطلب است. در دوران پیشین بیشتر جنگ‌ها بین واحدهای سیاسی رخ می‌داد؛ اما در برهه کنونی این مرزبندی‌ها مخدوش شده‌اند. برای مثال، امروزه شاهد آن هستیم که طرف مقابل در یک جنگ ممکن است یک بازیگر نباشد و تنها یک مفهوم (مانند

تروریسم) هدف جنگ باشد. همچنین جغرافیای جنگ دیگر مشخص نیست. «همه‌جایی شدن جنگ» پدیده‌ای است که به‌وضوح می‌توان آن را مشاهده کرد. در مقطع فعلی، مرز بین صلح و جنگ دچار ابهام شده است. امروزه برخی دولت‌ها در شرایطی اعلام وضعیت جنگی می‌نمایند که جنگی به مفهوم سنتی وجود ندارد. نکته مهم دیگر مربوط به مفهوم «پیروزی» است. تجربیات جنگ‌های اخیر نشان می‌دهد مانند گذشته، نمی‌توان در مورد اینکه «پیروزی» چیست و چه زمانی به دست می‌آید، به‌طور مشخص و شفاف صحبت کرد. وضعیت نیروهای آمریکایی در عراق نمونه خوبی در این خصوص می‌باشد. (Larry M. Wortzel, 2007: 146)

۲- ظهور بازیگران جدید

از ویژگی‌های برجسته دوران کنونی آن است بازیگرانی در عرصه تعاملات بین‌المللی ظهور و بروز یافته‌اند که دارای ویژگی‌های دولت‌ها نمی‌باشند. بازیگران شبکه‌ای از جمله این بازیگران هستند. برای مثال می‌توان به شبکه القاعده و گروه‌های مشابه اشاره کرد که فاقد ارتش، سلسله‌مراتب فرماندهی و... می‌باشند. ورود این بازیگران در عرصه‌های دفاعی - امنیتی زمانی حائز اهمیت بیشتری می‌شود که آن‌ها به‌مثابه کانون تهدید عمل نمایند. (Krahmann, 2005: 69-89)

در چنین وضعیتی، دولت‌ها به‌عنوان طراحان و مجریان سیاست دفاعی باید با تهدیدات و دشمنان بالقوه‌ای مواجه شوند که فاقد ویژگی‌های دولت هستند. امروزه کسی واقعاً نمی‌داند چگونه باید به سراغ دشمنی رفت که مانند دولت نهادمند و نهادینه نیست؛ و دیگر اینکه در رویارویی با این تهدیدات، ساختارهای بین‌المللی و حقوق بین‌المللی فاقد کارکرد مناسبی خواهند بود. در این وضعیت نوین، سیاست دفاعی سنتی دولت‌ها، قابل اجرا نمی‌باشد. چرا که این سیاست برای مواجهه با دولت‌های دارای حاکمیت طراحی شده است. (زهدی نسب، ۱۳۹۴: ۱۲۱)

۳- جایگزین شدن ائتلاف‌های منعطف به‌جای اتحاد

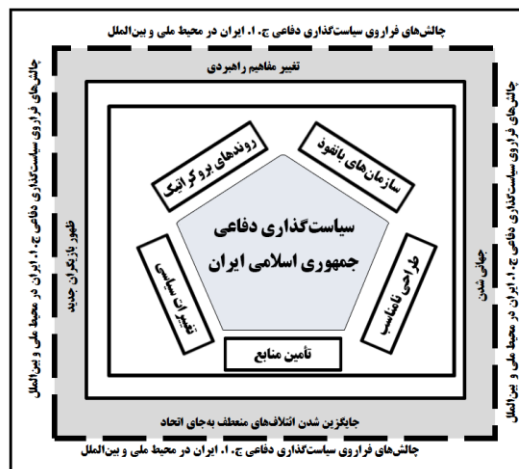
در دوران جنگ سرد ماهیت نظام بین‌الملل به‌گونه‌ای بود که پیمان‌ها و موافقت‌نامه‌های همکاری کشورها با یکدیگر در قالب «اتحاد» منعقد می‌گردید. با فروپاشی نظام دوقطبی به‌تدریج ائتلاف جایگزین اتحاد گردید. این روند بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر به‌خوبی قابل مشاهده است. به عبارتی در دوران کنونی، این احتمال وجود دارد که در مورد مشکلی خاص، ائتلافی به وجود آید. برای مثال ایالات متحده در راستای تلاش برای حل مشکل عراق، ائتلافی را با دولت‌های همسایه ایجاد کرد. ویژگی بارز این ائتلاف‌ها آن است که کشورهای تشکیل‌دهنده ائتلاف، صرفاً متحدان موقتی هستند که هیچ‌گونه توافق‌نامه بلندمدتی را امضاء ننموده‌اند. (همان)

۴- جهانی‌شدن

جهانی‌شدن مؤلفه‌ای است که لزوماً باید در معادلات مربوط به سیاست‌گذاری دفاعی مورد توجه قرار گیرد. در پرتو وقوع انقلاب اطلاعاتی - ارتباطی، موانع تبادل آزاد ایده‌ها، افکار و اطلاعات به حداقل رسیده است. در جوامعی که انسجام ملی چندان استحکامی ندارد و برخی مشکلات اقتصادی نیز وجود دارد، ایده‌ها و افکار وارداتی می‌توانند زمینه‌ساز پدیده‌ای تحت عنوان «انقلاب از دور» شوند و وفاداری‌های ملی را مخدوش نمایند. اهمیت این موضوع در چارچوب سیاست دفاعی زمانی مشخص‌تر می‌گردد که بدانیم اجرای موفق سیاست دفاعی در گرو کسب حمایت (ایدئولوژیک)ی مردم است.

از سوی دیگر به‌واسطه در هم تنیدگی حوزه‌ها (اقتصادی، سیاسی و فرهنگی) و عرصه‌ها (داخلی و خارجی) و تشدید وابستگی‌های متقابل که از ارکان جهانی‌شدن تلقی می‌گردند، شاهد دو تحول شگرف بوده‌ایم. نخست آنکه در نضج‌گیری و تکوین پدیده‌ها، متغیرهای بیشتری نسبت به گذشته نقش‌آفرینی می‌نمایند. از این رو در تبیین پدیده‌ها و شیوه مواجهه با آن‌ها، اتخاذ رویکردی چندبعدی الزامی است. تحول دوم نیز مربوط به سرعت شکل‌گیری تحولات می‌باشد. به باور برخی از اندیشمندان نظیر گیدنز^۱، جهانی‌شدن موجب بروز پدیده‌ای شده است که از آن تحت عنوان «فشردگی زمان و مکان» تعبیر می‌نمایند. به بیان روشن‌تر، جهانی‌شدن، فاصله‌های زمانی و مکانی را به حداقل کاهش داده است. (زهدی نسب، ۱۳۹۴: ۱۲۳)

شکل ۱: مدل مفهومی چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج.ا.ایران در محیط ملی و بین‌الملل

برآیند چنین فرآیندی، افزایش سرعت روند شکل‌گیری تحولات می‌باشد. اندیشمندان مجموع این شرایط را در قالب مفهوم «عدم قطعیت»^۱ تبیین می‌نمایند. عدم قطعیت، ثبات نسبی شرایط را مخدوش فرض می‌نماید زیرا بسترها و زمینه‌ها در حال دگرگونی بوده و پدیده‌ها در معرض تأثیرپذیری از متغیرهای فراوان و نوظهوری می‌باشند. حجم وسیعی از اطلاعات که بعضاً متناقض نیز هستند، تصمیم‌گیری را برای مسئولین بغرنج نموده است. این شرایط ساختار سیاست دفاعی کشورها را تحت تأثیر و آن را فاقد انسجام خواهد کرد. (Davison, 2004, 97)

پیشینه تحقیق

در جستجوی به عمل آمده از منابع مختلف همچون کتاب‌ها، مجلات، و ... موارد ذیل شناسایی و مورد استفاده قرار گرفت.

الف - پروژه‌های تحقیقاتی:

تدوین سیاست دفاعی (مبانی - اصول و رویکردها)، زهدی نسب، یعقوب، دانشکده دفاع ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی (۱۳۸۹)، که در آن سؤال اصلی تحقیق: سیاست دفاعی دارای چه مبانی، اصول و رویکردهایی می‌باشد؟

اهداف تحقیق تدوین، توسعه مفهوم سیاست دفاعی و پر کردن بخشی از خلأ موجود در ادبیات راهبردی در مورد مفهوم سیاست دفاعی بوده و نتایج تحقیق تدوین اصول، مبانی و رویکردهای سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

ب - مقالات علمی پژوهشی:

۱- سیاست دفاعی ج. ا. ایران در برنامه توسعه چهارم، ابراهیم متقی؛ محمود عسگری، فصلنامه راهبرد دفاعی، (۱۳۸۸) سؤال‌های مقاله: سیاست دفاعی دارای چه مؤلفه‌هایی می‌باشد؟ و سیاست دفاعی ج. ا. ایران در سال‌های اجرای برنامه چهارم توسعه کشور را چگونه می‌توان تبیین کرد؟ نتیجه مقاله: جوهره سیاست دفاعی ج. ا. ایران مبتنی بر بازدارندگی و متناسب با تهدیدها بوده و در خدمت منافع و امنیت منطقه است. افکار عمومی جامعه و نیروهای سازمان‌یافته دفاع ملی باید در راستای مقابله با تهدیدهای راهبردی سازماندهی شود. محیط امنیتی ایران با نشانه‌هایی از تهدید فزاینده همراه است و نیروهای مداخله‌گر بین‌المللی در این رابطه نقش مخاطره‌آمیزی را ایفا می‌کنند.

۲- شاخص‌های ارزیابی سیاست دفاعی - سردار یعقوب زهدی نسب، محمود عسگری، فصلنامه راهبرد دفاعی، (۱۳۸۶). سؤال اصلی تحقیق: شاخص‌های ارزیابی سیاست دفاعی کدامند؟

نتیجه مقاله: سیاست دفاعی به مثابه یکی از شاخص‌های قدرت دفاعی نقش تعیین کننده‌ای بر تقویت قدرت و بنیه دفاعی کشور دارد. یکی از سازوکارهای رسیدن به یک سیاست دفاعی پویا که منجر به پیشرفت توانمندی‌های دفاعی و تامین بهتر و بیشتر امنیت می‌گردد، ارزیابی و اصلاح و بهبود خط‌مشی‌های گذشته است.

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نظر نوع، کاربردی و توسعه‌ای و از لحاظ روشی توصیفی-تحلیلی می‌باشد. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری هدفمند بهره گرفته شده و جامعه نمونه به صورت تمام شمار ۶۰ نفر انتخاب گردیده است. لذا روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و میدانی است.

در روش کتابخانه‌ای با فیش‌برداری از کلیه‌ی کتاب‌های علمی و تخصصی در زمینه‌ی مورد پژوهش، مقالات علمی و پژوهشی، اسناد و مدارک دست اول، آرشیو سازمان‌های رسمی و سایت‌های اینترنتی آکادمیک، اطلاعات و داده‌های لازم گردآوری شده است. و در روش میدانی نیز از ابزار پرسش‌نامه استفاده گردیده است.

محقق پس از بررسی اسناد و مدارک به تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده پرداخته و بر همین اساس اقدام به طراحی پرسش‌نامه نموده؛ پرسش‌نامه‌های جمع‌آوری شده با استفاده از تکنیک‌های آماری توصیفی و استنباطی به شرح زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و به سوالات تحقیق پاسخ داده شد:

(۱) آمار توصیفی: در بحث جمعیت‌شناسی و از جداول فراوانی و درصد توزیع فراوانی و میانگین استفاده شد.

(۲) آمار استنباطی: از آزمون فریدمن، نرم‌افزار spss18 برای رتبه‌بندی چالش‌ها و شاخص‌های مربوطه استفاده شده است. از ضریب همبستگی اسپیرمن برای اندازه‌گیری میزان ارتباط بین متغیرها استفاده گردیده است.

سوالات پرسش‌نامه با استفاده از طیف لیکرت با مقیاس نگرش سنج پنج گزینه‌ای طراحی و روایی محتوایی (ضریب لاوشه) مطابق فرمول و محاسبات مربوطه، عدد ۱ محاسبه گردید. لذا با توجه به حداقل مقدار ضریب محتوایی قابل قبول ۰/۵۹ (برای ۱۲ نفر تعداد متخصصین تعیین کننده روایی محتوایی) از حداکثر روایی برخوردار می‌باشد.

برای ارزیابی پایایی پرسش‌نامه، از روش دو نیمه کردن استفاده گردیده است؛ که پس از ورود داده‌های پرسش‌نامه به نرم‌افزار spss18، ضریب پایایی ۰,۷۵ به دست آمد.

متغیر مستقل: «چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران»، (متغیرهای مداخله‌گر در محیط ملی و بین‌الملل که در فرآیند مختلف سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران تأثیرگذار می‌باشند).

متغیر وابسته: «سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران» (شامل یک فرآیند سیاسی در جهت برنامه‌ریزی دفاعی برای استفاده از قدرت نظامی کشور در حمایت از سیاست‌های ملی در ابعاد خارجی یا داخلی به‌منظور دستیابی به اهداف سیاسی و تأمین منافع حیاتی می‌باشد).

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

الف - آمار توصیفی

۱) تحلیل جمعیت شناختی

جدول ۱: توزیع سطح تحصیلات نمونه آماری

تحصیلات	کارشناسی ارشد	دانشجوی دکترا	دکترا	جمع
فراوانی	۳	۷	۵۰	۶۰
درصد فراوانی	۵٪	۱۲٪	۸۳٪	۱۰۰٪

جدول ۲: توزیع محل خدمت اعضای نمونه آماری

سازمان/نیرو	ستاد کل	آجا	سپاه	ناجا	ودجا	سایر سازمان‌ها	جمع
فراوانی	۱۸	۱۴	۱۳	۱	۶	۸	۶۰
درصد فراوانی	۳۰٪	۲۳٪	۲۲٪	۲٪	۱۰٪	۱۳٪	۱۰۰٪

جدول ۳: توزیع سابقه خدمت اعضای نمونه آماری

سابقه خدمت	سال ۲۰ تا ۲۰	بالای ۲۰ سال	جمع
فراوانی	۲۵	۳۵	۶۰
درصد فراوانی	۴۲٪	۵۸٪	۱۰۰٪

جدول ۴: توزیع جایگاه خدمتی اعضای نمونه آماری

جایگاه خدمتی	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	جمع
فراوانی	۳	۱۸	۲۷	۷	۵	۶۰
درصد فراوانی	%۵	%۳۰	%۴۵	%۱۲	%۸	%۱۰۰

۲) بررسی شاخص‌های مربوط به چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران

الف) چالش‌های محیط بین‌الملل

جدول ۵: فراوانی شاخص‌های مربوط به چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط بین‌الملل

چالش‌های محیط بین‌الملل	شاخص‌ها		خیلی زیاد		زیاد	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
ظهور بازیگران جدید	وجود بازیگرانی فاقد ویژگی‌های دولت‌ها؛					
	۲۹	۴۸,۳	۲۱	۳۵,۰	۲۷	۴۵,۰
جایگزین شدن ائتلاف‌های منعطف به‌جای اتحاد	کارکرد نامناسب ساختارهای بین‌المللی در رویارویی با تهدیدات جدید؛					
	۲۹	۴۸,۳	۲۵	۴۱,۷	۲۵	۴۱,۷
تغییر مفاهیم راهبردی	نادیده گرفتن پی‌آمدهای ناشی از جنگ،					
	۳۰	۵۰,۰	۱۹	۳۱,۷	۱۹	۳۱,۷
جهانی‌شدن	ورود به جنگ علیه یک کشور بر خلاف ساختارهای بین‌المللی و حقوقی؛					
	۲۸	۴۶,۷	۲۰	۳۳,۳	۲۰	۳۳,۳
	ایجاد ابهام در مرزبندی بین صلح و جنگ در مقطع فعلی.					
	۳۲	۵۳,۳	۲۲	۳۶,۷	۲۲	۳۶,۷
جهانی‌شدن	تغییر مفهوم پیروزی و شکست؛					
	۲۰	۳۳,۳	۲۷	۴۵,۰	۲۷	۴۵,۰
	رخداد جنگ‌ها بین واحدهای غیر سیاسی؛					
	۳۴	۵۶,۷	۲۱	۳۵,۰	۲۱	۳۵,۰
جهانی‌شدن	«همه‌جایی شدن جنگ»؛					
	۲۶	۴۳,۳	۲۲	۳۶,۷	۲۲	۳۶,۷
	مخدوش شدن وفاداری‌های ملی در اثر ایده‌های وارداتی در جوامع غیر مستحکم و فاقد انسجام ملی؛					
	۳۰	۵۰,۰	۲۸	۴۶,۷	۲۸	۴۶,۷
جهانی‌شدن	تسریع در روند شکل‌گیری تحولات به سبب «عدم قطعیت» در زمان و مکان؛					
	۳۲	۵۳,۳	۲۲	۳۶,۷	۲۲	۳۶,۷
ظهور متغیرهای فراوان در روابط بین‌الملل؛						

(ب) چالش‌های محیط ملی

جدول ۶: فراوانی شاخص‌های مربوط به چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج.ا.ایران در محیط ملی

چالش‌های محیط بین‌الملل	شاخص‌ها	خیلی زیاد		زیاد	
		فراوانی درصد	فراوانی درصد	فراوانی درصد	فراوانی درصد
سازمان‌های با نفوذ	تغییر در خصوصیات و اجرای سیاست‌ها با دخالت سازمان‌های با نفوذ و مقاومت گروه‌های هدف؛	۲۵	۴۱,۷	۲۶	۴۳,۳
روندهای بروکراتیک	تغییر روند سیاست‌گذاری دفاعی از حالت سلسله مراتبی با نفوذ مراجع قدرت؛	۱۸	۳۰,۰	۳۱	۵۱,۷
تغییرات سیاسی	تغییر شیوه اجرای سیاست به علت تغییر اوضاع و احوال سیاسی کشور؛	۲۳	۳۸,۳	۲۷	۴۵,۰
تأمین منابع	محدودیت منابع مالی، نیروی انسانی کارآمد، تجهیزات، اطلاعات و امکانات لازم؛	۲۹	۴۸,۳	۲۵	۴۱,۷
طراحی نامناسب	نقصان شناخت مجریان به مفاد سیاست و مشکل نظارت؛	۲۹	۴۸,۳	۲۱	۳۵,۰

ب- آمار استنباطی**(۱) تجزیه و تحلیل سؤالات تحقیق**

(الف) تحلیل سؤال یکم فرعی تحقیق: مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی

ج.ا.ایران در محیط بین‌الملل کدامند؟

جدول ۷: رتبه‌بندی چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج.ا.ایران در محیط بین‌الملل با استفاده از آزمون فریدمن

چالش‌های محیط بین‌الملل	شاخص‌ها	میانگین رتبه
ظهور بازیگران	وجود بازیگرانی فاقد ویژگی‌های دولت‌ها؛	۱۰,۰۰
جدید	کارکرد نامناسب ساختارهای بین‌المللی در رویارویی با تهدیدات جدید؛	۱۰,۰۵

میانگین رتبه	شاخص‌ها	چالش‌های محیط بین‌الملل
۹,۶۳	نادیده گرفتن پیامدهای ناشی از جنگ،	جایگزین شدن
۹,۱۹	ورود به جنگ علیه یک کشور بر خلاف ساختارهای بین‌المللی و حقوقی؛	ائتلاف‌های منعطف به‌جای اتحاد
۹,۱۴	ایجاد ابهام در مرزبندی بین صلح و جنگ در مقطع فعلی.	تغییر مفاهیم راهبردی
۱۰,۵۰	تغییر مفهوم پیروزی و شکست؛	
۷,۹۳	رخداد جنگ‌ها بین واحدهای غیرسیاسی؛	
۱۰,۵۲	«همه‌جایی شدن جنگ»؛	
۸,۸۰	مخدوش شدن وفاداری‌های ملی در اثر ایده‌های وارداتی در جوامع فاقد انسجام ملی؛	جهانی شدن
۱۰,۳۸	تسریع در روند شکل‌گیری تحولات به سبب «عدم قطعیت» در زمان و مکان؛	
۱۰,۱۵	ظهور متغیرهای فراوان در روابط بین‌الملل؛	

تفسیر: در تحلیل سؤال یکم فرعی تحقیق مبنی بر مهمترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط بین‌الملل کدامند؟؛ مطابق جدول بالا تعداد ۴ چالش در قالب شاخص‌های مربوطه، مورد بررسی قرار گرفتند؛ که با توجه به مقادیر محاسبه شده در جدول فوق، «جهانی شدن»؛ با مجموع میانگین رتبه ۲,۷۸، در بین مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط بین‌الملل، بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده است.

(ب) تحلیل سؤال دوم فرعی تحقیق: مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط ملی کدامند؟

جدول ۸: رتبه‌بندی چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ا. در محیط ملی با استفاده از آزمون فریدمن

چالش‌های محیط ملی	شاخص‌ها	خیلی زیاد		زیاد	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
سازمان‌های با نفوذ	تغییر در خصوصیات و اجرای سیاست‌ها با دخالت سازمان‌های با نفوذ و مقاومت گروه‌های هدف؛	۲۵	۲۶	۴۱,۷	۴۳,۳
روندهای بروکراتیک	تغییر روند سیاست‌گذاری دفاعی از حالت سلسله مراتبی با نفوذ مراجع قدرت؛	۱۸	۳۱	۳۰,۰	۵۱,۷
تغییرات سیاسی	تغییر شیوه اجرای سیاست به علت تغییر اوضاع و احوال سیاسی کشور؛	۲۳	۲۷	۳۸,۳	۴۵,۰
تأمین منابع	محدودیت منابع مالی، نیروی انسانی کارآمد، تجهیزات، اطلاعات و امکانات لازم؛	۲۹	۲۵	۴۸,۳	۴۱,۷
طراحی نامناسب	نقصان شناخت مجریان به مفاد سیاست و مشکل نظارت؛	۲۹	۲۱	۴۸,۳	۳۵,۰

تفسیر: در تحلیل سؤال دوم فرعی تحقیق مبنی بر مهمترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط ملی کدامند؟ مطابق جدول ۸ تعداد ۵ چالش در قالب شاخص‌های مربوطه، مورد بررسی قرار گرفتند؛ که با توجه به مقادیر محاسبه شده در جدول فوق، دو چالش «تأمین منابع» و «طراحی نامناسب»؛ مشترکاً با مجموع میانگین رتبه ۳,۲۳، در بین مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط ملی، بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده‌اند.

(پ) ضرایب همبستگی

در نرم‌افزار spss18 از ضریب همبستگی اسپیرمن برای اندازه‌گیری میزان ارتباط بین متغیرها استفاده می‌کنیم. میزان ضریب همبستگی به شرح زیر طبقه‌بندی می‌شود: از ۰,۰۰ تا ۰,۲۰ ناچیز؛ از ۰,۲۱ تا ۰,۴۰ کم؛ از ۰,۴۱ تا ۰,۶۰ قابل قبول؛ از ۰,۶۱ تا ۰,۸۰ خوب و از ۰,۸۱ تا ۱,۰۰ بسیار خوب. (خلیلی، ۱۳۹۱: ۱۴۳)

جدول ۹: ضریب همبستگی بین چالش‌های محیط بین‌الملل و محیط ملی با شاخص‌های مربوطه

چالش‌ها	شاخص‌ها	محیط بین‌الملل	محیط ملی	طبقه‌بندی
ظهور بازیگران جدید		۰/۸۳		بسیار خوب
جایگزین شدن ائتلاف‌های منعطف به‌جای اتحاد		۰/۸۴		بسیار خوب
تغییر مفاهیم راهبردی		۰/۸۴		بسیار خوب
جهانی شدن		۰/۸۷		بسیار خوب
سازمان‌های با نفوذ			۰/۷۸	خوب
روندهای بروکراتیک			۰/۸۷	بسیار خوب
تغییرات سیاسی			۰/۸۸	بسیار خوب
تأمین منابع			۰/۸۲	بسیار خوب
طراحی نامناسب			۰/۸۲	بسیار خوب

تفسیر: همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌گردد ضریب همبستگی بین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط بین‌الملل و محیط ملی به جز یک مورد، همگی در طبقه‌بندی بسیار خوب قرار گرفته‌اند که این امر، دلالت بر میزان بالای همبستگی بین چالش‌های محیط بین‌الملل و محیط ملی با شاخص‌های مربوطه دارد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری

پاسخ سؤال یکم فرعی تحقیق: مهمترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط بین‌الملل کدامند؟

در پاسخ به سؤال یکم فرعی تحقیق، مهمترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط بین‌الملل به شرح جدول شماره ۱۰ طبقه‌بندی گردیده‌اند:

جدول ۱۰: رتبه‌بندی چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط بین‌الملل

رتبه	میانگین رتبه	چالش‌ها	محیط
۲،۷۸		جهانی شدن	
۲،۷۲		ظهور بازیگران جدید	
۲،۳۳		جایگزین شدن ائتلاف‌های منعطف به‌جای اتحاد	
۲،۱۷		تغییر مفاهیم راهبردی	

پاسخ سؤال دوم فرعی تحقیق: مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط ملی کدامند؟

در پاسخ به سؤال دوم فرعی تحقیق، مهم‌ترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط ملی به شرح جدول زیر طبقه‌بندی گردیده‌اند:

جدول ۱۱: رتبه‌بندی چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران در محیط ملی

میانگین رتبه	چالش‌ها	محیط
۳,۲۳		تأمین منابع
۳,۲۳		طراحی نامناسب
۳,۰۳		سازمان‌های با نفوذ
۲,۸۴		تغییرات سیاسی
۲,۶۸		روندهای بروکراتیک

ب- پیشنهادها

- ۱- سیاست‌گذاری در راستای انعقاد پیمان‌های دفاعی - امنیتی با کشورهای همسایه در جهت ایجاد ساختار امنیت منطقه‌ای بومی با مشارکت تمامی کشورهای منطقه.
- ۲- سیاست‌گذاری در راستای انعقاد پیمان‌های دفاعی - امنیتی با دیگر کشورهای همگرا در راستای تشکیل ائتلاف مشترک جهت مقابله با گروه‌های تکفیری - تروریستی منطقه.
- ۳- تمرکز بر دیپلماسی دفاعی در جهت توسعه و تعمیق روابط و همکاری‌های دفاعی و استفاده از ظرفیت‌های موجود منطقه‌ای و بین‌المللی.
- ۴- سیاست‌گذاری در راستای خودکفایی و خودتکایی در نوع تجهیز نظامی.
- ۵- استفاده از فرصت‌های قانونی موجود در راستای نوسازی ملی نیروهای مسلح و ایجاد حداکثر بازدارندگی، با نگاه به محیط امنیتی پیچیده منطقه‌ای و بین‌المللی، فارغ از هر گروه یا جناح سیاسی که وارد قدرت می‌شوند.

فهرست منابع

الف - منابع فارسی

- قرآن کریم، ترجمه، آیت‌الله مکارم شیرازی.
- اشتریان، کیومرث (۱۳۸۷)، روش سیاست‌گذاری فرهنگی، دفتر مطالعات پژوهش‌های فرهنگی هنری شهرداری تهران.
- بی‌نا، (۱۳۶۵)، اصول و مبانی استراتژی، مجموعه دروس مشترک آموزش رسته‌ای، دانشگاه امام حسین علیه السلام.
- تهامی، سیدمجتبی، (۱۳۸۴) امنیت ملی، تهران، سازمان عقیدتی سیاسی ارتش، جلد اول.
- چگینی، حسن (۱۳۷۳)، طرح‌ریزی استراتژیک نظامی و برنامه‌ریزی دفاعی، تهران، دانشگاه علوم استراتژیک، چاپ دوم.
- حسنلو، خسرو (۱۳۸۸) مروری بر مفاهیم جنگ، انتشارات علوم و فن آوری دفاعی.
- زهدی نسب، یعقوب (۱۳۹۴)، سیاست دفاعی، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- عسگری، محمود و آقاجانی، احمد (۱۳۹۱)، عوامل و ویژگی‌های سیاست دفاعی ج.ا. ایران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، نامه دفاع، شماره اول، تهران.
- مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی (۱۳۹۱)، نامه دفاع، عوامل و ویژگی‌های سیاست دفاعی ج.ا. ایران، شماره ۱.
- نقیب‌زاده، احمد، ۱۳۷۹، درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی، تهران، نشر سمت.
- هاوالت، مایکل و ام رامش (۱۳۸۰)، مطالعه خط‌مشی عمومی، ترجمه عباس منوریان و ابراهیم گلشنی، تهران- مرکز آموزش مدیریت دولتی.

ب - منابع انگلیسی

- Collins, "U.S. Defense planning, A Critique", Wester View Press, 2012.
- Davison, Remy, French Security After 9/11: Franco- American Discord, in Peter Shearman and Matthew Sussex, European Security After 6/11, England: Ashgate Publishing Company, 2004.
- Huntington, Samuel (1998), Military Policy, in David Sills (ed), International Encyclopedia of Social Science, Vol 10, New York, Macmillan and Free Press.
- Horton, Frank, Edward Warner, Anthony Rogerson, (ed.) 2004, Comparative Defense Policy, Baltimore, John Hopkins University Press.
- Krahmman, Elk (ed) . (2005), New Threats and New Actors in International Security, New York, Palgrave Macmillan.
- Larry M. Wortzel, China's Nuclear Forces: Operations, Training, Doctrine, Command, Control, and Campaign Planning, Carlisle, US Army War College, 2007, P. viii.
- Michael. E. Kraft and Scott. R. Furlong, "public policy", CQ press, A Division of SAGE publications, 2003.
- Terrivv, Terry (eds) 1999, Security Studies Today, New York, Blackwell.
- Yarger, Harry (Feb 2006). Strategic Theory for the 21 Century. The Little Book on Strategy.

